

**Міністерство освіти і науки України
Національна спілка краєзнавців України
Національна спілка письменників України
Івано-Франківська обласна державна адміністрація
Українське товариство охорони пам'яток історії та культури
Івано-Франківський національний медичний університет
Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника
Івано-Франківський обласний державний центр туризму
і краєзнавства учнівської молоді**

**Матеріали Всеукраїнської науково-практичної
конференції «Русалка Дністровая» – перша книга
українською мовою в Галичині:
загальнонаціональний та європейський
контекст»**

(З нагоди 180-річчя виходу у світ)

**Івано-Франківськ
2017**

УДК 821.161.2
ББК 83.3 (4 УКР)
М34

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Русалка Дністровая» – перша книга українською мовою в Галичині: загальнонаціональний та європейський контекст. (З нагоди 180-річчя виходу у світ)» (м. Івано-Франківськ, 27 вересня 2017 р.) / Науковий редактор В. Качкан. – Івано-Франківськ, 2017. – 316 с.

Загальна редакція: Косило Михайло Юрійович, голова обласної організації Національної спілки краєзнавців України, Заслужений працівник освіти України

Науковий редактор: Володимир Качкан, доктор філологічних наук, професор, дійсний член АН Вищої школи України.

Редколегія: О.П.Реєнт, М.О.Сидоржевський, В.А.Качкан, І.Я. Райківський, А.З.Королько, С.І.Хороб, Є.М.Баран, В.М.Тимків, М.Ю. Косило, І.Д. Любчик, Б.М.Гаврилів.

У збірнику статей та повідомлень Всеукраїнської науково-практичної конференції «Русалка Дністровая» – перша книга українською мовою в Галичині: загальнонаціональний та європейський контекст» (м. Івано-Франківськ, 27 вересня 2017 року), організованої з нагоди 180-річчя виходу у світ «Русалки Дністрової» друкуються результати наукових та історико-краєзнавчих досліджень з даної тематики.

Для науковців, музейних працівників, краєзнавців, викладачів і студентів, широкого читачького загалу, який цікавиться проблемами творчості Руської Трійці.

Відповідальний секретар: Срайчук Ю.В., Вороневич Д.П.

©Косило М.Ю. Качкан В.А., 2017

© Колектив авторів, 2017

Володимир КАЧКАН

УДК 908(477)+82.09

ДУХ «РУСЬКОЇ ТРІЙЦІ»: ПРОДОВЖУВАЧІ ТА ПОСЛІДОВНИКИ УКРАЇНСЬКОЇ СПРАВИ

(Антін Могильницький – Олександр Феданко)

Так писалася історія української літератури, що сотні й тисячі імен на культурно-просвітницькому полі невідомі, значна частина таких постатей замовчувалася. В статті автор розкриває діяльність двох послідовників української справи Антона Могильницького і Олександра Феданка.

Ключові слова: Антін Могильницький, Олександр Феданко, краєзнавча діяльність, «Руська трійця», літературна діяльність.

1

Так складалася наша історія і так писалася-укладалася історія української літератури, що сотні й тисячі імен чесних ратаїв на культурно-просвітницькому полі невідомі, значна частина таких постатей замовчувалася. Про багатьох якщо й написано, то досить скупко, а часто-густо й необ'єктивно. Про Антона Могильницького в одній з енциклопедій маємо тільки скупі рядки, що він був греко-католицьким священиком, деканом, висувався делегатом до галицького сейму й австрійського парламенту і що йому належать кілька поезій («Русин-воєк», «Скит Манявський»), розвідки про українську мову. По суті, не дає ширшої інформації й енциклопедичне видання 1982 р. За весь період із публікацій творів А. Могильницького та про його життя й діяльність звернемо увагу на статтю-огляд І. Франка «Знадоби до життєписі А. Л. Могильницького» (Зоря. 1885. № 20-22, 24) та бібліотечку «Зорі», в якій під редакцією О. Партицького протягом 1884-1886 рр, вийшло 11 книжок, в одній із яких і зібрано писання А.Могильницького під заголовком «Письма Антонія Любича Могильницького» (Львів, 1885). 1906 р. коштом товариства «Просвіта» у Львові під редакцією Ю. Романчука вийшов у світ

гостей, які могли будь-коли усе те безцінне багатство згребсти як непотріб і спалити. А ще висіла над старшим чоловіком погроза покарання.

Саме тут, у родинному колі старенького педагога-краєзнавця, я і побачився з вічно гнаною долею від міста до міста, постійно переслідуваною поетесою і прозаїком, великою українською патріоткою Ольгою Дучимінською. То була єдина миттєва стріча: ось прочинилися двері і з світлиці у наступну кімнату увійшла худорлява, низенька на зріст жінка. Коли Олександр Антонович відрекомендував мене, а вона, подаючи маленьку руку, сьїнула притомленими очима: «Дучимінська», я, мов школяр, відрпортував: «А-а, це ви – Ірма Остапівна?» Вона зацікавлено підступила ще ближче: «Звідки чули це ім'я?» А я навздогін уже мовленій фразі додав: «Китиці незабудків», видавництво «Січ», Чернівці, 1911 року з переднім словом Миколи Угрин-Безгрішного читав!..» Мовчала, ніби щось вчитувала у моїх очах. Коли прощалися, подала руку і потихо мовила: «Бережіться, Володимирку».

Коли мої інтереси розширилися, намовив мене Олександр Антонович розшукувати матеріали про Антона Могильницького, видатного поета-романтика, продовжувача традицій «Руської трійці» у Галичині. А ще сказав мені, що десь у селі Яблунька колишнього Солотвинського району мешкає старенький чоловік, який ніби-то знає на цвинтарі, де поховано А.Могильницького.

Уже давно відійшли за поріг життя Оксана й Олександр Феданки, і той чоловік, активіст «Просвіти» із читальняного руху, чие прізвище, на превеликий жаль, витовк вітер з моєї уже теж посивілої голови. Але, на щастя, ми тоді таки один-єдиний раз зустрілися, довго нипали у присмерку (аби нас не побачили зіркі очі ревних «охоронців») поміж могилами-купинами і на одній таки зупинили погляд. Чоловік стверджував, що саме тут покоїться прах просвітителя з роду Могильницьких, бо в котромусь році він разом з товаришами в річницю «будителя народного духа» (І.Франко) і посадили цю черешеньку, тепер це було справжнє дерево.

Минає час. Дякувати Всевишньому, і влада, і свідомі краєзнавці-просвітяни відновили могилу. Є велика надія, а до її

реалізації спонукає потреба, що невдовзі відродиться той музей-оаза краєзнавства на Солотвинщині, який багато літ закладав, випестував незабутній навчитель – Олександр Феданко.

V.A. KACHKAN

The spirit of "Rus's trinity". Successors and followers of Ukrainian business (Antin Mohylnytsky - Oleksandr Fedanko)

The history of Ukrainian literature written in such a way that hundreds and thousands of names on the cultural and educational field are unknown, many of these figures was ignored. The research issue is revealing of the activity of such two followers of the Ukrainian business as Antin Mohylnytsky and Oleksandr Fedanka.

Keywords: Mohylnytsky Anton, Oleksandr Fedanko, activity of regional studies, "Rus's trinity" literary activity.

Ігор РАЙКІВСЬКИЙ

УДК 94 (477) "XIX"

ВЗАЄМИНИ "РУСЬКОЇ ТРІЙЦІ" З УКРАЇНСЬКИМИ ДІЯЧАМИ НАДДНІПРЯНИЩИНИ

У статті висвітлюються взаємини "Руської трійці" в 1830-1840-х рр., насамперед І.Вагилевича та Я. Головацького, з вузьким колом українських діячів Наддніпрянищини – М.Максимовичем, О.Бодянським, П.Лукашевичем, І.Срезневським. Контакти, встановлені через листування, обмін науковою і літературною продукцією, мали інформаційно-науковий характер, сприяли розвитку української національної самосвідомості.

Ключові слова: "Руська трійця", взаємини, український діяч, листування.

XIX століття увійшло в історію як період формування модерної української національної самосвідомості зусиллями місцевої інтелігенції, зокрема в Галичині. Переломною подією в західноукраїнському національному відродженні стала діяльність “Руської трійці”, що з виданням “Русалки Дністрової” ввела народну мову галицьких русинів-українців у літературу і виразно обстоювала етнічну єдність українських земель. Цікавою і досить маловивченою сторінкою в історичній науці є взаємини галичан з українськими діячами Наддніпрянщини в 1830–1840-х рр. [9; 10; 12; 32; 33; 34; 37 *та ін.*], що зацікавила автора [28; 29] і стала предметом дослідження в пропонованій статті.

Діячі “Руської трійці” встановили особисті взаємини з наддніпрянськими письменниками і вченими через листування, особисті зустрічі, що відіграли особливу роль у розвитку всеукраїнської національної самосвідомості [17, с. 27]. Поштовх до зацікавлення народознавчою діяльністю, розвитку наддніпрянсько-галицьких взаємозв’язків дало знайомство з творами українських учених і літераторів, що містилися в бібліотеці Осолінських у Львові. Так, у “щоденнику” читального залу бібліотеки Інституту Осолінських збереглися відомості про видачу книг студентам Львівського університету М.Шашкевичу, І.Вагилевичу та Я.Головацькому протягом грудня 1832 р. – жовтня 1836 р. [30, с. 18–51]. Вони кілька десятків разів замовляли фольклорну збірку М.Максимовича “Малороссийские песни”, що вийшла 1827 р. у Москві, зокрема, робили це неодноразово в грудні 1832 р. (першим взяв книжку для читання 10 грудня Я.Головацький), регулярно впродовж 1833 року і на початку 1834 р. [30, с. 20–22]. Галицька молодь не могла купувати книжки з Росії в умовах цензурних перешкод і значної вартості літератури (приміром, за замовлені “Енеїду” І.Котляревського та “Историю Малой России” Д.Бантшиш-Каменського Я.Головацький заплатив немалу суму – 29 гульденів), тому з різних джерел взялася до копіювання творів наддніпрянських авторів [28, с. 257, 258].

У відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки (далі – ЛННБ) ім. В.Стефаніка збереглися рукописні копії, зроблені Я.Головацьким (ф. 36), з “Енеїди” і “Наталки Полтавки” І. Котляревського, поезій П.Куліша, Є. Гребінки,

Л.Боровиковського, О.Бодяньського, М.Костомарова, П.Гулака-Артемівського, В.Забіли, М.Петренка, А.Метлинського, повісті Г.Квітки-Основ’яненка “Конотопська відьма” та ін. Характерно, що Я.Головацький ще в 1833 р. скопіював уже згадану збірку М.Максимовича “Малороссийские песни”, що започаткувала українську фольклористику як науку [28, с. 258–260]. Пізніше він згадував, що в бібліотеці робив виписки з книг, зокрема переписав “весь “Сборник малороссийских песен” Максимовича..., прежде в черновую тетрадку, а потом дома переписывал начисто” [13, с. 230]. Очевидно, приклад наддніпрянських учених і письменників спонукав діячів “Руської трійці” зайнятися народознавчою діяльністю і шукати опори в народній мові і культурі. Переписуванням творів нової української літератури з Наддніпрянщини займався й І.Вагилевич, щоправда, менш активно, ніж Я.Головацький. Зокрема, про це свідчать матеріали його особистого фонду 19 у ЛННБ. Серед власноруч переписаних І.Вагилевичем праць були уривки з “Енеїди” І.Котляревського, поезії Є.Гребінки, А.Метлинського, М.Костомарова, Л.Боровиковського та ін. [28, с. 260].

Серед наддніпрянських письменників і вчених контакти з діячами “Руської трійці” мали П.Лукашевич, М.Максимович, О.Бодяньський та І.Срезневський. “Спасибіг вам, українцям, – писав Я.Головацький П.Лукашевичу 1 (13) липня 1840 р., – що ви не цураєтеся тим паростком, відділеним від рідного кореня, приглушеного чужими бур’янами, але ще живим... Поможіте, братія, продратися до сонця, щоби цвіт у пупляшках не загиб” [39, с. 308]. Я.Головацький познайомився з П.Лукашевичем, збирачем українського фольклору, автором фольклорного видання “Малороссийскія и червонорусскія народныя думы и пѣсни” (СПб., 1836) – першої збірки, в якій було вміщено народні пісні, зібрані обабіч австро-російського кордону, весною 1839 р. у Львові. Однак стосунки між ними, за висловом дослідника К.Студинського, “не були дуже близькими, а песимістичний настрій у листах мав навіть негативний вплив” [37, с. LI, LII]. “Лукашевич обещал много, но не сдержал слова” [13, с. 269], – писав у спогадах Я.Головацький. Під час поїздки до Львова в 1839 р. П.Лукашевич, мабуть, зустрічався

також з І.Вагилевичем, М.Малиновським, І.Бірецьким [6, арк. 18].

На відміну від тогочасних дослідників народнопісенної творчості, що підкреслювали багатство, “тонку красу українських народних пісень”, П.Лукашевич у вступі до своєї збірки говорив про їх близьку загибель [10, с. 5]. Я.Головацький листувався з П.Лукашевичем нетривалий час, перший з опублікованих дослідником В.Науменком листів галичанина від 2 (14) липня 1839 р. починався з прохання не забувати свою “далеку, але серцем дуже близькою братію”. Автор питав про причини зволікання з написанням листа, чому після повернення додому “чутки о Васъ нема...” [21, с. 43]. У листі до Я.Головацького у відповідь у вересні 1839 р. П.Лукашевич прямо писав: “Гей, гей, голубе мѡй сивый, соколе ясный, кривный русину! Не питай мене, брате, чого мовчу? Мовчу, тугу маю – вже послѣднюю: *заходить наше сонце...*, на мене, козака сиромашу, свѡй лучъ пускаючи: Прощай, каже, сыну, прощай, небораче, вже я тя покину...” [15, с. 18]. Очевидно, в образному висловлюванні П.Лукашевича відчувався песимізм, зневіра в можливості існування українського (“малоросійського”) національного руху в майбутньому. Водночас він із вдячністю відзначав, що “вы, галичане, нашу Малу Русь и насъ козакѡвъ споминаете” [15, с. 18].

Недовгими були також зв’язки П.Лукашевича з І.Вагилевичем, якому наддніпрянський діяч подарував поетичну збірку М.Костомарова (Ієремії Галки) “Вітка”, видану в Харкові 1840 р. На першій сторінці книжки містився надпис “Изъ книгъ Ивана Вагилевича 1844 г. даръ отъ П.А.Лукашевича, дня 30/18 сухого” (слов’янська назва березня. – *І.Р.*, видання зберігається у відділі рідкісної книги ЛННБ ім. В.Стефаника) [11]. Через Т.Шевченка П.Лукашевич планував переслати до Петербурга для цензорського схвалення на предмет публікації відкритий Д.Зубрицьким “Львівський літопис” – цінну історичну пам’ятку про події першої половини XVII ст. [34, с. 298, 299]. Про це, зокрема, згадував І.Вагилевич у листі до Я.Головацького від 9 листопада 1843 р. (“Недавно писав до мене г. П.Я.Лукашевич, де і о тобі споминае...”) [24, с. 173]. Очевидно, наддніпрянська

інтелігенція до середини XIX ст., представлена козацькою старшиною, відчувала патріотичні почуття, але не бачила перспективи збереження етнічної самобутності.

Більш тісними були зв’язки “Руської трійці” з видатним наддніпрянським ученим і письменником, першим ректором Київського університету М.Максимовичем. У своїх творах він виявляв інтерес до історії “Галицкой, или Червонной, Руси, так давно ими (поляками. – *І.Р.*) завладенной и донныне оторванной от русского мира” [18, с. 174]. М.Максимович налагодив письмові стосунки з І.Вагилевичем, про наукову діяльність якого, мабуть, довідався з Вагилевичого листа до російського історика, професора Московського університету М.Погодіна від 8 березня 1836 р., вміщеного того ж року в журналі “Московский наблюдатель” (№ 7). І.Вагилевич писав про галицько-руську мову, народні перекази та історичні пам’ятки в Галичині, цікавився “теперешнею русскою словесностію на Сѣверѣ и Югѣ” і просив: “... Будьте столько добры, напишите намъ что-нибудь о ней” [32, с. 152]. Можливо, згаданий лист спонукав до налагодження нетривалих зв’язків М.Максимовича з “Руською трійцею”, що мали суто науковий характер [12, с. 204, 205].

Прочитавши “Русалку Дністровую”, М.Максимович прихильно відгукнувся про І.Вагилевича як ученого і здібного поета [19, с. 143]. Він вислав йому статтю “Пісня о полку Ігоревім” – із циклу своїх лекцій про руське письменство, виголошених у Київському університеті 1835 р. На титульній сторінці першої статті власноруч написав: “І.Вагилевичу, переводчику пѣсни Игорю отъ Максимовича” [27]. Примірник цієї статті зберігається у відділі рідкісної книги ЛННБ ім. В.Стефаника. Листування І.Вагилевича з М.Максимовичем почалося в березні 1837 р. У першому листі галичанин подякував за надіслану працю про “Слово о полку Ігоревім”, писав про розвиток руської літератури в краї, зокрема про публікацію альманаху “Руської трійці”. З боєм зауважив, що до галицької інтелігенції належать суто священики (“у нас южно-русинѡвъ нѣтъ иншого чину”, крім попівського) [1, арк. 1 зв.]. Усвідомлюючи етнічну єдність галичан із “братією нашою

здніпровою”, І.Вагилевич просив надіслати інформацію про діалекти “на цѣлѣй Украйнѣ” і вихід у світ нових книжок “про Южно-русь і в южно-руским язyku” [14, с. 409, 411, 412]. У серпні 1838 р. він висловлював вдячність М.Максимовичу за прихильне ставлення до себе і своїх земляків: “Ваша приязнь ко мені душу мою наповняє саме іскренними чувствами благодаренія” [37, с. 202]. У листі говорилося про занепад народної просвіти в Галичині (“у насъ нѣхто не дбає о просвѣщеніе народное...”) [14, с. 413]. Галичанин просив М.Максимовича 5 січня 1842 р. надіслати твори Г.Квітки-Основ’яненка, А.Могили, О.Бодяньського та ін. [14, с. 413, 416].

У кінці 1838 р. почалася нетривала переписка М.Максимовича з Я.Головацьким, перший лист від якого з Галичини був датований 13 (25) листопада, особисте знайомство між ними відбулося аж у 1872 р. після переїзду останнього до Росії [8, арк. 21]. Я.Головацький писав у першому листі М.Максимовичу про бажання познайомитися з творчістю наддніпрянських письменників, “съ плодами розцвѣтающѣйся словесности Южной Руси”, яку галичани мали взяти за зразок для створення власної літератури (“тым лучче и тым певнѣйще обробляти питоме свое нарѣчіе...”) [8, арк. 27]. Другий лист Я.Головацького від 27 серпня (8 вересня) 1840 р. завершувався проханням до М.Максимовича надсилати українську літературу з Наддніпрянщини – твори Г.Квітки-Основ’яненка, І.Котляревського, Є.Гребінки, І.Срезневського та ін., бо, на його думку, якщо не існувало можливості відвідати “Украины, нехай хоть пѣзнаюся в книжках з народом и язyком наших одноплемѣнцѣв” [21, с. 42]. Публікуючи два листи Я.Головацького до М.Максимовича, В.Науменко висловив думку, що “справжнього листування між ними”, по суті, не було, на цьому переписка й закінчилася [21, с. 35].

Єдина особиста зустріч Я.Головацького з М.Максимовичем відбулася в липні 1872 р., коли колишній діяч “Трійці” відвідав наддніпрянського вченого на його хуторі – Михайловій Горі біля Канева. Крім Я.Головацького, до М.Максимовича приїхали ще три колишні галичани: о. Володимир (Іпполіт) Терлецький, гімназійні

викладачі Л.Лопатинський і М.Астряб та В.Науменко, тоді студент Київського університету (пізніше відомий громадський діяч, учений), який залишив враження від цієї зустрічі у спогадах [35, с. 218, 220, 221; 23, с. 104]. Приїхали галичани 22 липня 1872 р. надвечір пароплавом, за словами В.Науменка, “на поклон” М.Максимовичу. “Мені тоді аж кинулось у вічі, – згадував він, – що Максимович, дуже привітливо зустрічавший усіх гостей, які приїздили до нього, на цей раз був якось неначе скептично настроений”. Я.Головацький і В.Терлецький, тоді вже старші люди, “раз у раз величали Максимовича “наш батько”. Максимович через якийсь час, наче шуткуючи, але доволі гостро, сказав їм, що Галичина нагадує йому пісню про довічну дівчину-сироту”, і продекламував:

Бідная ти, Галичино (замість “молодая ти дівчинонько”. – І.Р.),

Чого в тебе та батьків много,

А рідного та ні одного,

Порадоньки ні од одного” [35, с. 229, 230].

“Я тоді ще мало знав про політичний і культурний стан Галичини, – згадував В.Науменко, – але зразу запримітив, що галичанам-гостям, шукавшим собі по світу батьків, не дуже приємно було прослухати цю пісню” [35, с. 230]. Уже через рік після зустрічі з Я.Головацьким у листопаді 1873 р. М.Максимович помер. Критичне ставлення до заїжджих галичан-москвофілів М.Максимовича – справжнього вченого-енциклопедиста, що стояв біля витоків розвитку народознавства як науки, було характерним для українських діячів Наддніпрянщини. Громадівці мали зв’язки з галицькими народовцями в другій половині ХІХ ст., тоді як до місцевих москвофілів, з їх орієнтацією на єдиний панрусський простір, ставилися досить критично.

Товариська кореспонденція з М.Максимовичем, була, за словами Я.Головацького, першим спілкуванням галицьких літераторів з Україною, першим почуттям родинності й одноплемінного взаєморозуміння в той час, коли ближчі стосунки між галичанами і наддніпрянцями були надзвичайно утруднені: “Мы, молодьи труженники на поприщѣ родной словесности, повинувалися

зрѣлымъ наставленіямъ опытного и доброжелательного мужа...” [25, с. 110, 111]. Крім діячів “Руської трійці”, з М.Максимовичем листувався галицький історик Д.Зубрицький. У квітні 1839 р. він написав першого листа до М.Максимовича, на який довго чекав відповідь через хворобу адресата [8, арк. 27, 29; 33, с. 25]. У листі Д.Зубрицького говорилося про слабкість руської словесності в Галичині (“ничто не предпринимается, безчетныхъ препятствія” і т. п.) [9, с. 96]. Поштовок до переписки дав М.Максимович, передавши галичанину свої наукові праці (“Откуда идет Русская земля” та “Исследование о русском языке”) [7, арк. 8]. П'ять листів М.Максимовича до Д.Зубрицького (від 22 квітня 1840 р. до 8 жовтня 1843 р.) опублікував К.Студинський, зауваживши, що зносини між ними не перервалися і “в дальших роках” [36, с. 2, 25–36].

Характерно, що через свій перший лист до Д.Зубрицького 22 квітня 1840 р. М.Максимович просив галицько-руських письменників надсилати власні матеріали до альманаху “Кіевлянинъ” (“попросите Вагилевича, Головацкаго и другихъ однородцевъ моихъ быть моими сотрудниками и участвовать въ “Кіевлянинѣ” статьями о Червонной Руси”) [25, с. 110], засновником і видавцем якого він був на початку 1840-х рр. Наприкінці листа йшлося про намір наступного року побувати у Львові та об'їхати всю Галичину. Три примірники “Кіевлянина” (далі – “Кіевлянин”. – *І.Р.*) видання 1840 р. було надіслано Д.Зубрицькому, І.Вагилевичу та Я.Головацькому [25, с. 109, 110]. Як відомо, цей лист до Д.Зубрицького за бажанням автора прочитав Я.Головацький і зробив із нього копію. “Всі ваші уваги і перестороги, – писав він М.Максимовичу 27 серпня (8 вересня) 1840 р., – для виклюваючоїся нашої словесності зовсім правдиві, і я з моєї сторони майже ціло согласен. Издавання Вашего “Кіевлянина” буде для всієї Южної Русі средоточіем умственного сообщения і розширення світла, котрого промені, дасть Біг, і на галицьких сусідів падатимуть” [39, с. 309].

Щоправда, погляди М.Максимовича щодо впровадження народної мови в літературу були досить суперечливими. У першому листі до Д.Зубрицького він закликав молоде покоління “писать на

своємъ родномъ языкѣ, подобно нѣмцамъ, французамъ, чехамъ и всѣмъ почти другимъ націямъ”. Однак серед освіченої верстви на Наддніпрянщині загальноживаним став “великорусській языкъ”, услід за І.Котляревським “могутъ быть и есть” поодинокі твори нової української літератури. Простонародна мова як літературна можлива тільки в Галичині, бо “для русиновъ Австрійской имперіи живой языкъ южнорусскій; пора языка польскаго для нихъ давно прошла, пора великорусскаго ... еще не наступала”. М.Максимович писав, що русини мають засвоїти “великорусській языкъ, но ваша червонорусская словесность ... должна быть на вашемъ родномъ ... языкѣ – южнорусскомъ; и только въ Галиціи она можетъ быть на этомъ языкѣ” [25, с. 108]. На сторінках “Кіевлянина” 1841 р. вчений опублікував статтю “О стихотвореніяхъ Червонорускихъ”, у якій назвав “мертвеччиною”, “безвременнымъ цвѣтомъ” твори “нашей заднѣстрианской братіи” церковнослов'янською мовою: “Живая литература у нихъ (галичан. – *І.Р.*) можетъ процѣвсти только на ихъ народномъ, живомъ языкѣ..” [19, с. 134, 141]. Серед галицьких видань він виділив альманах “Руської трійці” – “цѣлую книжку стиховъ и прозы на языкѣ южнорусскомъ” [19, с. 142].

Чимало прислужився активізації народознавчої діяльності Я.Головацького в Галичині О.Бодяньський – учений, поет-романтик, професор Московського університету, уродженець Полтавської губернії, добре знайомий з М.Максимовичем (вони листувалися з 1835 р. аж до початку 70-х рр., з перервами) [4, арк. 5]. Як відомо, Я.Головацький зробив рукописну копію однієї з “казок”, опублікованої у книзі О.Бодяньського “Наські українські казки запорожця Іська Материнки”, що вийшла в Москві 1835 р. Збереглися виписки Я.Головацького з магістерської праці, захищеної О.Бодяньським 1837 р., що вплинула на формування світогляду діячів “Трійці”. Зокрема, галичанин записав, що “у каждого народа есть ему одному только свойственная поэзія, как плод внутреннего творчества, его поэтической способности” [3, арк. 2]. Згодом Я.Головацький отримав книгу з дарчим написом

автора на звороті титульної сторінки: “Пану Головацькому у Львови. І.Бодянський). X февраля 16, 1843 р. Москва” (видання зберігається у відділі рідкісної книги ЛННБ ім. В.Стефаніка) [20]. Я.Головацький мав особисту зустріч з О.Бодянським лише в 1867 р. у Москві під час етнографічної виставки, але листування між ними почалося на 24 роки раніше і тривало до самої смерті останнього в 1876 р. (із восьмилітньою перервою в 1849–1857 рр.) [6, арк. 23].

“...Усе то більше розпространяється дух руський”, – писав Я.Головацький наприкінці 1843 р., закликаючи надсилати літературу з Наддніпрянщини в Галичину “для голодних бідняків, що для них всяка руська книжка – невидальщина” [39, с. 310, 311]. Поштовх до листування (в книзі Ф.Савченка опубліковано 31 лист) [31] дало намагання Я.Головацького передати О.Бодянському як секретареві московського Товариства історії і старожитностей записи народних пісень, які було неможливо опублікувати в Галичині. О.Бодянський допоміг із публікацією через Товариство при Московському університеті, що видало в 1878 р. значно доповнену з часом фольклорну збірку в чотирьох томах. Водночас він передавав у Галичину видання українських і російських письменників і вчених [37, с. LVII, LVIII]. У першому листі від 22 жовтня (4 листопада) 1843 р. Я.Головацький писав про безправне становище галицьких русинів і просив надсилати літературу з Наддніпрянщини, яку з радістю прийме “браття галицька завдячна и будет старатися Вамъ чимъ добрымъ въдслужити” [31, с. 8]. 3 листа Я.Головацького 4 грудня 1845 р. довідуємося про велику кількість книжок, отриманих від О.Бодянського – 106. Я.Головацький жалівся, що в краї мало що відомо про успіхи “русской словесности”, ... в Галиції ж польщина все приголомшила, подавила Русь...” [31, с. 14, 15].

У подальшому листуванні Я.Головацького з О.Бодянським знайшли відображення революційні події 1848 р. в Галичині (“русине наши поступили напередъ больше за пѣвруку, якъ давнѣйше за десѣть”) [31, с. 23], післяреволюційна реакція в 1850-х рр. (“десятилѣтіе нашей неволи”) та активізація національного руху в 60-х рр. (“новая настае эра нашего народного и литературного развитія”) [31, с. 29]. Найбільшу увагу в

кореспонденції, крім питання обміну книжками, було приділено підготовці до друку фольклорної збірки Я.Головацького, з 1863 р. зібрані ним народні пісні періодично виходили в журналі “Чтенія въ императорскомъ Обществѣ исторіи и древностей російскихъ” [31, с. 42, 43]. “Съ тридцатыхъ годовъ я занимался собираніемъ русскихъ народныхъ пѣсень въ Галичин, Сѣверо-восточной Угріи и Буковин, – писав Я.Головацький О.Бодянськоѣму в грудні 1875 р. із вдячністю за сприяння в публікації, – ...наконецъ виходить настоящій сборникъ народного творчества в IV томахъ...” [31, с. 49]. Однак історичне значення фольклорної збірки “Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси”, яку О.Бодянський допоміг-таки видати Я.Головацькому, було б значно більшим, якби вона вийшла швидше і не зазнала впливу москвофільських ідей автора, що в 1867 р. виїхав до Росії і навіть присвятив видання російському царю [31, с. 48].

У 1845 р. зав’язалося листування О.Бодянського з Д.Зубрицьким, що було пов’язано з підготовкою праці галицького історика до друку в Росії. Розчарований утисками австрійської цензури, Д.Зубрицький вирішив надрукувати свою працю з історії “русского народа” в Галичині за сприянням М. Погодіна та О.Бодянського [38, с. 129]. У російському перекладі, здійсненому О.Бодянським із польської мови, публікація мала назву “Критико-историческая повѣзсть временныхъ лѣтъ Червоной или Галицкой Руси”. У передмові говорилося, що видання замінить “намъ ... бѣдность свдѣній о братьяхъ нашихъ, такихъ же, во всѣхъ отношеніяхъ, русскихъ, какъ и мы, но неппростительно (виділено автором. – *І.Р.*) забытыхъ нами...” [16, с. VII]. В обох випадках – з Я.Головацьким і Д.Зубрицьким – взаємини О.Бодянського мали інформаційно-науковий характер [33, с. 70]. Вони обмінювалися науковою літературою, що розширювала знання про “руський” світ, дала поштовх до подальших народознавчих досліджень. Так, О.Бодянський надсилав у Галичину для Я.Головацького і Д.Зубрицького серійне видання “Чтеній” Імператорського товариства історії і старожитностей російських [5, арк. 11].

З особливою силою на діяльність “Руської трійці” та її

сподвижників у Галичині вплинув учений, професор-славист із Харківського університету І.Срезневський. У 1839–1842 роках він здійснював наукову подорож по слов'янських землях і після Чехії влітку 1842 р. прибув до Ужгорода, звідки через Мукачево, Сколе і Стрий 19 липня приїхав до Львова, де пробув десять днів [32, с. 158]. “Городъ Лембергъ (офіційна назва міста. – *І.Р.*) не можетъ не понравиться”, – ділився враженнями науковець, усупереч домінуванню польської мови в місті, простолюд із навколишніх сіл розмовляє “по южно-русски” [26, с. 321]. Тут він ближче познайомився з І.Вагилевичем, Я.Головацьким, Д.Зубрицьким та Й.Левицьким. Розповіді І.Срезневського про слов'ян, наддніпрянських письменників і вчених зміцнювали відчуття єдності русько-українського простору, прагнення прислужитися рідному народу [37, с. LV]. З нагоди приємної зустрічі Я. Головацький присвятив І.Срезневському в липні 1842 р. щирі слова:

*Руський з руським повстрічався,
Руський з руським повітався...
Хоч з далекої України,
Хоч з далекої родини –
Вже один другому брат!
Ізв'яжімся, рідні діти, –
Час вже нам відмолодіти!
Свою пісню заспіваймо,
Своєю сили добуваймо –
Та все піде влад! [39, с. 221].*

У поезії Я.Головацького домінує мотив єдності українського народу, соборницькі настрої, що з таким оптимізмом і ясністю, хай навіть і суто декларативною, вперше прозвучали в творчості галицьких письменників [22, с. 125, 126]. “Срезневский был весьма сердечен и дружелюбен со мною, – згадував пізніше Я.Головацький, – из его разговоров я многому научился и уяснил себе многие вопросы насчет состояния России, малороссийской словесности и вообще славянского дела” [13, с. 270]. Інформацію про наукове і літературно-видавниче життя в Галичині І.Срезневський у 1842 р. подав міністру народної освіти Росії. Щодо літературної діяльності “южных русов” учений зробив

висновок – “состояние её жалко”, а серед книжок “на наречии южнорусском”, що вийшли в Австрії останнім часом, було звернуто увагу на “Русалку Дністровую”, видану нещодавно в Угорщині, яку знайти не легше, ніж рукопис Х ст. Короткий аналіз змісту “Русалки Дністрової” містив високу оцінку видання – “первый отголосок желания литераторов галицких трудиться сообща, первое собрание их трудов” [30, с. 200–202].

Листування І.Срезневського з Я.Головацьким та І.Вагилевичем продовжувалося декілька років (до 1845 р.) [33, с. 73]. Галицькі діячі одержували, крім його власних видань, літературні й наукові твори з Наддніпрянщини, водночас інформували про свої творчі здобутки. Перший лист до Я.Головацького І.Срезневський написав ще до поїздки в Галичину, не пізніше 1841 р. Повідомивши про бажання краще пізнати мову і звичаї галицьких русинів, автор просив свого галицького адресата про сприяння, зокрема поради, з ким “поговорити о народе, его мови и звичаяхъ” [2, арк. 1 зв.]. Зокрема, Я.Головацький висловлював вдячність 27 липня (8 серпня) 1844 р. І.Срезневському “за ласкаво прислані книжки”, в т. ч. упорядковану ним “Запорожскую старину”, видання М.Костомарова, А.Метлинського, І.Котляревського та ін. У відповідь Я.Головацький вислав опубліковані Г.Ількевичем у Відні 1841 р. галицькі приповідки і загадки, з боєм додавши, що “із новин літературних від нас небагато сподівайтесь. ...Нові книжки ... і на пальцях нема що лічити” [39, с. 312, 313]. У свою чергу, І.Вагилевич передав І.Срезневському в 1844 р. етнографічні замітки, ділився враженнями про свою граматику “русської” мови, літературну діяльність [37, с. LVI].

На початку 1842 р. І.Срезневський мав зустріч у Відні з братом Якова Головацького Іваном. Невдовзі між ними почався обмін інформацією з народознавства, книжковими виданнями. І.Головацький надіслав І.Срезневському в травні 1846 р. альманах “В□нок русинам на обжинки” (ч. I), який видав разом із своїм братом. Він висловив щире вдячність за поради, що “глубоко вкопались въ душу и неодступными, незабутными товарищами и руководителями остануть въ моемъ стремленію; они бо возбудили мою деятельность...” [37, с. LVI, LVII]. Завдяки І.Срезневському,

який надіслав “Марусю” Г.Квітки-Оснoв’яненка, та, мабуть, під його впливом Я.Головацький вирішив опублікувати в Галичині повість наддніпрянського письменника. Однак переписаний ним і поданий до львівської цензури текст повісті довго був на розгляді у В.Левицького, що заборонив публікацію в 1844 р. Остаточнo твір Г.Квітки-Оснoв’яненка вийшов у Львові зусиллями І.Борискевича в 1849 р. [37, с. LXIX].

Таким чином, діячі “Руської трійці”, передусім Я.Головацький та І.Вагилевич, встановили контакти з вузьким колом українських письменників і вчених з Наддніпрянської України в 1830–1840-х рр. Зацікавленість Великою Україною з боку галичан пояснювалася насамперед бажанням поглибити історичну свідомість, більш детально вивчити живу народну мову й ареал її поширення. З одного боку, дослідження народної мови, пісень, звичаїв та обрядів, історії галицьких русинів, а з іншого – знайомство з мовою, народнопісенною творчістю, історичними і літературними працями наддніпрянських “малоросів” підводило до думки про етнічну й історико-культурну єдність Галичини та Наддніпрянщини. Виданий “Трійцею” з романтичних поривів фольклорно-літературний альманах “Русалка Дністровая” увів народну мову місцевих русинів у літературу і виразно засвідчив, що між їхньою мовою і мовою “малоросів” у складі Російської імперії немає суттєвих відмінностей, галичани і наддніпрянці – це один і той самий народ.

Заборона “Русалки”, цензурні утиски не стали на перешкоді взаємин між галицькими і наддніпрянськими діячами, насамперед через листування. Найбільш тісні контакти з галичанами підтримували М.Максимович, О.Бодянський, П.Лукашевич, І.Срезневський (із них тільки два останні побували в Галичині), що заохочували молодь до народознавчої діяльності, написання праць живою народною мовою. Листування мало інформаційно-науковий характер, охоплювало питання обміну книжками, відомостями про наукове й літературне життя. Особисті взаємини галичан і наддніпрянців були стимулюючим чинником у процесі усвідомлення приналежності до поділеного державними кордонами українського народу, окремого від польського й російського. Галичани шукали в контактах із наддніпрянською інтелігенцією,

що досягла більш значних успіхів у розвитку народознавства і літератури на народній основі, допомоги в питаннях національного самовизначення. Однак наддніпрянці до утворення Кирило-Мефодіївського братства в середині 1840-х рр. не мали цілеспрямованої програми національного розвитку, були доволі сильно втягнуті в загальноросійський політичний простір.

Література та джерела

1. Львівська національна наукова бібліотека ім. В.Стефаника НАН України. Відділ рукописів, ф. 19 (Вагилевич І.), од. зб. 53, 5 арк.
2. ЛННБ ім. В.Стефаника. Відділ рукописів, ф. 36 (Головацький Я.), од. зб. 344, 1 арк.
3. ЛННБ. Відділ рукописів, ф. 36, од. зб. 859, 2 арк.
4. Національна бібліотека України ім. В. Вернадського. Інститут рукописів, ф. 10 (Архів ВУАН), од. зб. 17263, 35 арк.
5. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАЛ), ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів), оп. 1, спр. 2336, 64 арк.
6. ЦДАЛ, ф. 362 (Студинський К. – академік), оп. 1, спр. 94, 202 арк.
7. ЦДАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 95, 72 арк.
8. ЦДАЛ, ф. 362, оп. 1, спр. 99, 32 арк.
9. Возняк М. Епізоди культурних зносин галицької і російської України в 1-шій полов. XIX в. / Михайло Возняк // Фільольогічний збірник пам'яті К. Михальчука. – К., 1915. – С. 56–100.
10. Возняк М. Погляд на культурно-літературні зносини галицької України та російської в I половині XIX в. / Михайло Возняк // Неділя. – Львів, 1911. – Ч. 43–44. – 5 падолиста. – С. 3–10.
11. Вѣтка Ієреміи Галки. – Харківь, 1840. – 88 с.
12. Гербільський Г. Розвиток прогресивних ідей в Галичині у першій половині XIX століття. – Львів, 1964. – 252 с.
13. Головацький Я. Пережитое и перестраданное / Яків Головацький // Письменники Західної України 30–50-х років XIX ст. / упоряд., підгот. текстів І.І. Пільгука та М.Г. Чорнописького. – К., 1965. – С. 229–285.
14. Даниловъ В.В. Письма Ивана Вагилевича къ М.А.Максимовичу // Русскій филологическій вестникъ. – Варшава, 1912. – № 4. – С. 407–416.

15. Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49 / Видав К.Студинський // Збірник фільологічної секції НТШ. – Львів, 1909. – Т. XI–XII. – 463 с.
16. Критико-историческая повесть временных летъ Червоной или Галицкой Руси. Отъ водворенія христіанства при князьяхъ поколенія Владиміра Великаго до конца XV столетія / Сочиненіе Д.Зубрицкаго / переводъ съ польскаго О.Бодянскаго. – М., 1845. – 420 + 47 с.
17. Магочій П.-Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848–1948) / Павло Роберт Магочій; авторизований пер. з англ. – Ужгород, 1994. – 296 с.
18. Максимович М. Вибрані твори / Михайло Максимович / упоряд. і вст. ст. В. Короткого. – К., 2004. – 360 с., іл.
19. Максимовичъ М. О стихотвореніяхъ Червонорускихъ / М. Максимовичъ // Кіевлянинъ на 1841 годъ. – К., 1841. – Кн. 2. – С. 119–152.
20. Наськы украинскы казкы, запорозьця Иська Матырынкы. – М., 1835. – 49 с.
21. Науменко В. Листи Я. Головацького до М. Максимовича та Пл. Лукашевича / Володимир Науменко // Український науковий збірник. Видання Українського Наукового Товариства у Києві. – М., 1915. – С. 34–44.
22. Петраш О. “Руська трійця” / Осип Петраш. – К., 1986. – 230 с.
23. Петраш О. Подвижники української ідеї. Маркіян Шашкевич та його побратими. Літературознавче дослідження / Осип Петраш. – Тернопіль, 1996. – 167 с.
24. Письменники Західної України 30–50-х років XIX ст. / упоряд., підгот. текстів І.І.Пільгук та М.Г.Чорнописького. – К., 1965. – 652 с.
25. Письмо о галицко-русской словесности Профессора М.Максимовича, писаное въ 1840 году изъ Кіева / публ. Я. Головацкій // Галичанинъ. Литературный сборникъ, издаваемый Я. О. Головацкимъ и Б. А. Дедицкимъ. – Львовъ, 1863. – Кн. I. – Вып. II. – С. 107–113.
26. Путевыя письма Измаила Ивановича Срезневскаго изъ славянскихъ земель. 1839–1842. Съ приложеніемъ карты. – С.Пб., 1895. – 374 с.
27. Пѣснь о полку Игоревѣ. (Изъ лекцій о Русской словесности, читанныхъ 1835 года въ Университетѣ Св. Владиміра Ордин. Профес. Михаиломъ Максимовичемъ). – СПб., 1837. – 22 с. / Изъ Журнала Министерства Народнаго Просвѣщенія.
28. Райківський І. Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини XIX століття / Ігор Райківський. – Івано-Франківськ, 2012.

– 932 с. + 16 с.

29. Райківський І. Ідея української соборності в півдавстрійській Галичині (XIX – початок XX століття). – Івано-Франківськ, 2016. – 392 с.
30. “Русалка Дністрова”. Документи і матеріали / упоряд. Ф.І. Стеблій та ін., відп. ред. Ф.І. Стеблій. – К., 1989. – 544 с.
31. Савченко Ф. Західня Україна в листуванні Головацького з Бодянським. 1843–1876 / Федір Савченко. – К., 1930. – 51 с.
32. Свѣнцицкій И. С. Матеріали по історії возродженія Карпатской Руси : в 2 ч. / И. С. Свѣнцицкій. – Львовъ, 1906. – Ч. 1 : Сношенія Карпатской Руси съ Россіей въ 1-ой половинѣ XIX-аго вѣка. – 212 с.
33. Свѣнцицкій И.С. Обзоръ сношеній Карпатской Руси съ Россіей въ 1-ую пол. XIX в. / И. С. Свѣнцицкій. – С.Пб., 1906. – 109 с.
34. Стеблій Ф. Кирило-Методіївське братство і Галичина / Феодосій Стеблій // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2004. – Вип. 12. – С. 293–307.
35. Студинський К. Галичани в гостині у Мих. Максимовича 1872 р. / Кирило Студинський // Записки НТШ. Праці філологічної секції. – Львів, 1935. – Т.СЛІІІ. – С.209–233.
36. Студинський К. З кореспонденції Д. Зубрицького (рр. 1840–1853) / Кирило Студинський // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т. XLІІІ, кн. 5. – С. 1–66.
37. Студинський К. Причинки до історії культурного життя Галицької Руси в літах 1833–47 / Кирило Студинський / Відбитка з XI і XII т. Збірника фільологічної секції НТШ. – Львів, 1909. – СXXXVIII с.
38. Тершаковець М. Галицко-руске літературне відроджене / Михайло Тершаковець. – Львів, 1908. – 166 с.
39. Шашкевич М. Твори / Маркіян Шашкевич, Іван Вагілевич, Яків Головацький / упоряд., вступ. ст. та приміт. М. Шалати. – К., 1982. – 368 с.

Igor Raikivskiy

Relations of the “Ruthenian Triad” with the Ukrainian leaders of the Naddnipyanska Ukraine

(part of Ukraine which belonged to Russia)

The article describes the relations of the “Ruthenian Triad” in the 1830-1840's, first of all I. Vagilevich and Y. Holovatsky, with a narrow circle of Ukrainian leaders of the Naddnipyrianshchyna – M.

Maksymovych, O. Bodiansky, P. Lukashevich, I. Sreznevsky. Contacts established through correspondence, exchange of scientific, literary production, have had informational and scientific character, contributed to the development of Ukrainian national identity.

Key words: "Ruthenian Triad", relations, Ukrainian activist, correspondence.

Степан ХОРОБ

**"РУСАЛКА ДНІСТРОВА" Й ІСТОРИЧНО-КУЛЬТУРНИЦЬКІ
ЗМАГАННЯ ГАЛИЦЬКОГО УКРАЇНСТВА У ПЕРШІЙ
ПОЛОВИНІ ХІХ ст.¹**

Від часу виходу "Русалки Дністрової" у світ (понад півторасторіччя тому) про неї, її творців - діячів "Руської трійці", їх послідовників й однодумців написано томи літературознавчих, фольклорно-етнографічних, історико-культурологічних праць. Неперехідною вартістю тут відзначаються дослідження М. Драгоманова, І. Франка, К. Студинського, О. Огоновського, М. Возняка, В. Щурата, а пізніше судження й оцінки О. Білецького, А. Курдидика, Є. Кирилюка, О. Кульчицького, Г. Вервеса, С. Шаха, П. Волинського, Л. Луціва, М. Яценка, В. Лева, Ф. Стебля, М. Марунчака, М. Шалати, С. Козака, Р. Киричіва, В. Мокрого, О. Петраша, Я. Розумного та багатьох-багатьох інших науковців материкової України й українського зарубіжжя.

Уже бодай цей факт - постійне й всеохопне зацікавлення "Русалкою Дністровою" - виразно засвідчує принаймні дві присутні літературно-культурницькі й фольклорно-етнографічні ознаки: її непроминутий національний і загальнонародський характер, а відтак і своєрідний духовний спротив намаганням реакційних антиукраїнських сил (вони завжди були в нашій історії) пустити

¹ В основу статті покладено виступ під час проведення круглого столу Івано-Франківським осередком НТШ 2000 р.

дітище "Руської трійці" в небуття; її невичерпні в усі часи внутрішні спонуки у подальшому осмисленні й з'ясуванні ролі Маркіяна Шашкевича, Івана Вагилевича, Якова Головацького та продовжувачів їх подвижницької діяльності в розвитку суспільно-культурного руху, етнографічних та фольклористичних знань не тільки в Галичині чи загалом Україні, а й в усьому слов'янському світі.

Власне, ці аспекти вивчення "Русалки Дністрової" та їх авторів, на відміну від їх літературно-фольклористичної значимості, чи не найбільш заідеологізовані в силу різних суспільно-політичних обставин і, таким чином, нині потребують якщо й не цілковитого переосмислення, то в усякому разі нових підходів до їх розв'язання, опертих на першоджерельні матеріали, маловідомі чи й зовсім незнані архівні документи тощо. Варто зауважити, що в цьому плані науковою продуктивністю і перспективністю позначені спроби комплексного, міждисциплінарного дослідження спадщини "Руської трійці", реалізовані останнім часом у виданні змістовної (у багатьох моментах абсолютно новаторської) колективної монографії "Руська трійця" в історії суспільно-політичного руху і культури України" (1987 р.), збірника документів і матеріалів "Русалка Дністрова" (1989 р.), двотомника "Шашкевичіана": "Маркіян Шашкевич і українське національне відродження" (Вип. 1) і "Руська трійця", її оточення, послідовники і дослідники" (Вип. 2) (1996 р.), а також у проведенні різноаспектних Шашкевичівських читань у Львові (1991 р.), Бродях (1994 р.), Івано-Франківську (1995 р.) та Дрогобичі (2000)."

І все ж ця проблема повністю ще не охоплена дослідницькою увагою, принаймні до кінця не з'ясовано роль "Русалки Дністрової" у літературно-культурницьких, національно-етнічних змаганнях галицьких українців у першій половині ХІХ століття. Отож спробуємо доповнити її кількома штрихами.

Загальновідомо, що саме ця невеличка за обсягом книжка-альманах, яка містила в собі збірник народних пісень українських та перекладених з інших слов'янських видань, власні літературні праці всіх трьох членів "Руської трійці", а також статті й замітки про історично-культурні й літературні досягнення українців у